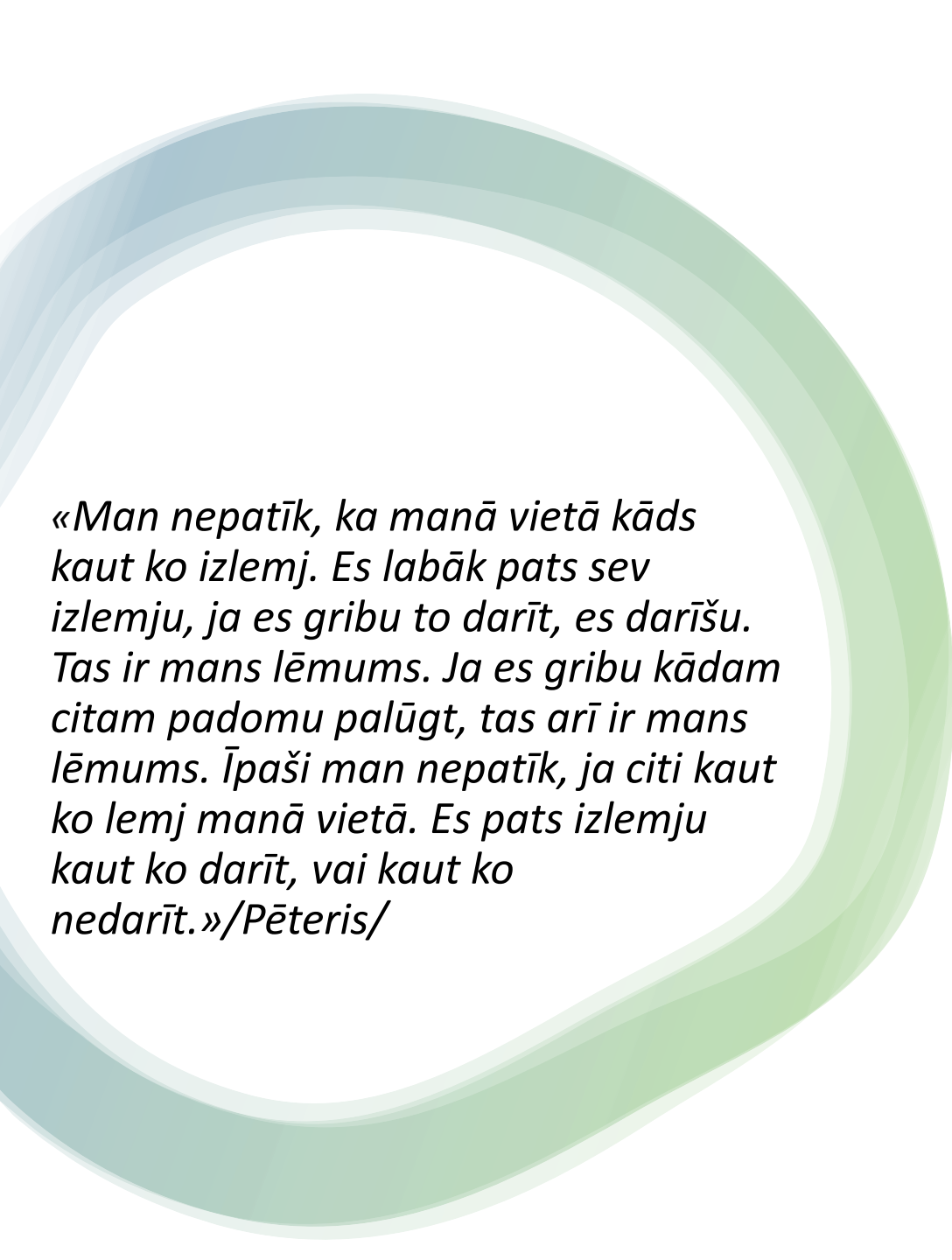

ATBALSTĪTĀ LĒMUMU PIENĒMŠANA UN IZPAUSME ILGSTOŠĀ APRŪPĒ, CILVĒKU AUTONOMIJA

Ieva Leimane-Veldmeijere,

Resursu centra cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem «ZELDA» direktore

«Man nepatīk, ka manā vietā kāds kaut ko izlemj. Es labāk pats sev izlemju, ja es gribu to darīt, es darīšu. Tas ir mans lēmums. Ja es gribu kādam citam padomu palūgt, tas arī ir mans lēmums. Īpaši man nepatīk, ja citi kaut ko lemj manā vietā. Es pats izlemju kaut ko darīt, vai kaut ko nedarīt.»/Pēteris/

«Mani tur rāmjos, nevaru darīt to, kas man pašam ir svarīgi. Sabiedrība un ģimene netic maniem spēkiem, prasmēm. Vēlos, lai sabiedrība atbalstītu ar labu manus lēmumus, nevis visu laiku norādītu kā man „pareizi” dzīvot un domāt.» /Jānis/

**PVO *Quality Rights* izvērtējuma
tēmas (2019):**

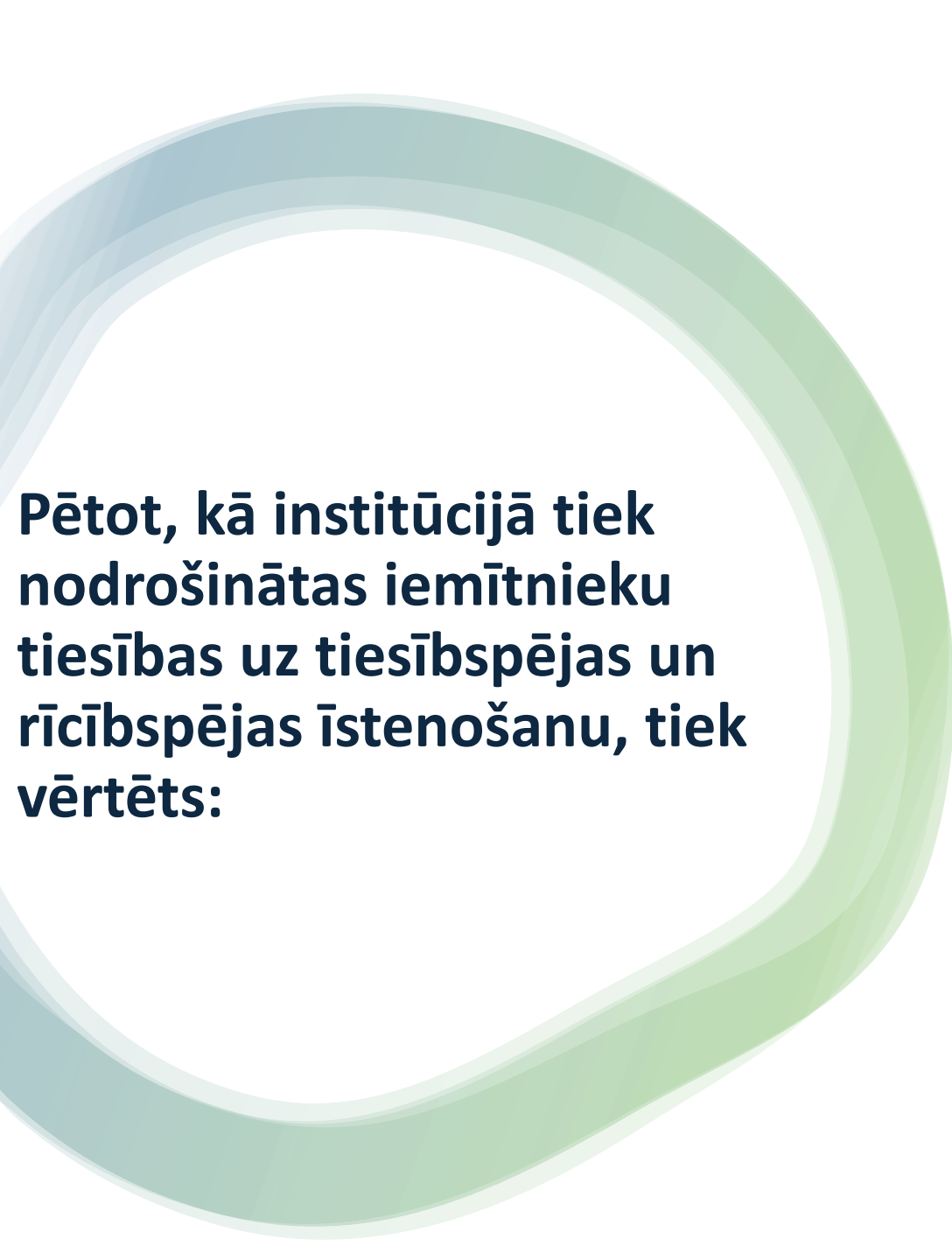
tiesības uz pienācīgu dzīves līmeni;

tiesības uz visaugstāko sasniedzamo fiziskās un garīgās veselības stāvokli;

personas tiesībspējas un rīcībspējas īstenošana un tiesības uz brīvību un drošību;

necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums un prettiesiskas izmantošanas aizliegums, vardarbība un aizskārums;

tiesības dzīvot neatkarīgu dzīvi un tikt iekļautam sabiedrībā.

**Pētot, kā institūcijā tiek
nodrošinātas iemītnieku
tiesības uz tiesībspējas un
rīcībspējas īstenošanu, tiek
vērtēts:**

- Vai SAC ir izstrādāta politika, kas veicina atbalstīto lēmumu pieņemšanu un dod tai priekšroku salīdzinājumā ar aizvietoto lēmumu pieņemšanu (aizgādnību)?
- Vai personāls ar klientiem komunicē cieņpilni, atzīstot viņu spēju izprast informāciju, paust savas vēlmes, gribu un izvēli, kā arī pieņemt lēmumus?
- Vai klientam ir sava brīvi izvēlēta atbalsta persona, ar kuru var konsultēties, lai varētu pats pieņemt lēmumus par došanos uz institūciju vai tās atstāšanu, par aprūpi, ārstēšanos, personiskajiem, juridiskajiem, finanšu un citiem jautājumiem? Vai darbinieki respektē klienta izvēlēto atbalsta personu?
- Vai personāls uzklausa klientu un iesaistās sarunās par viņa vēlmēm, pausto gribu, izvēli un lēmumiem?

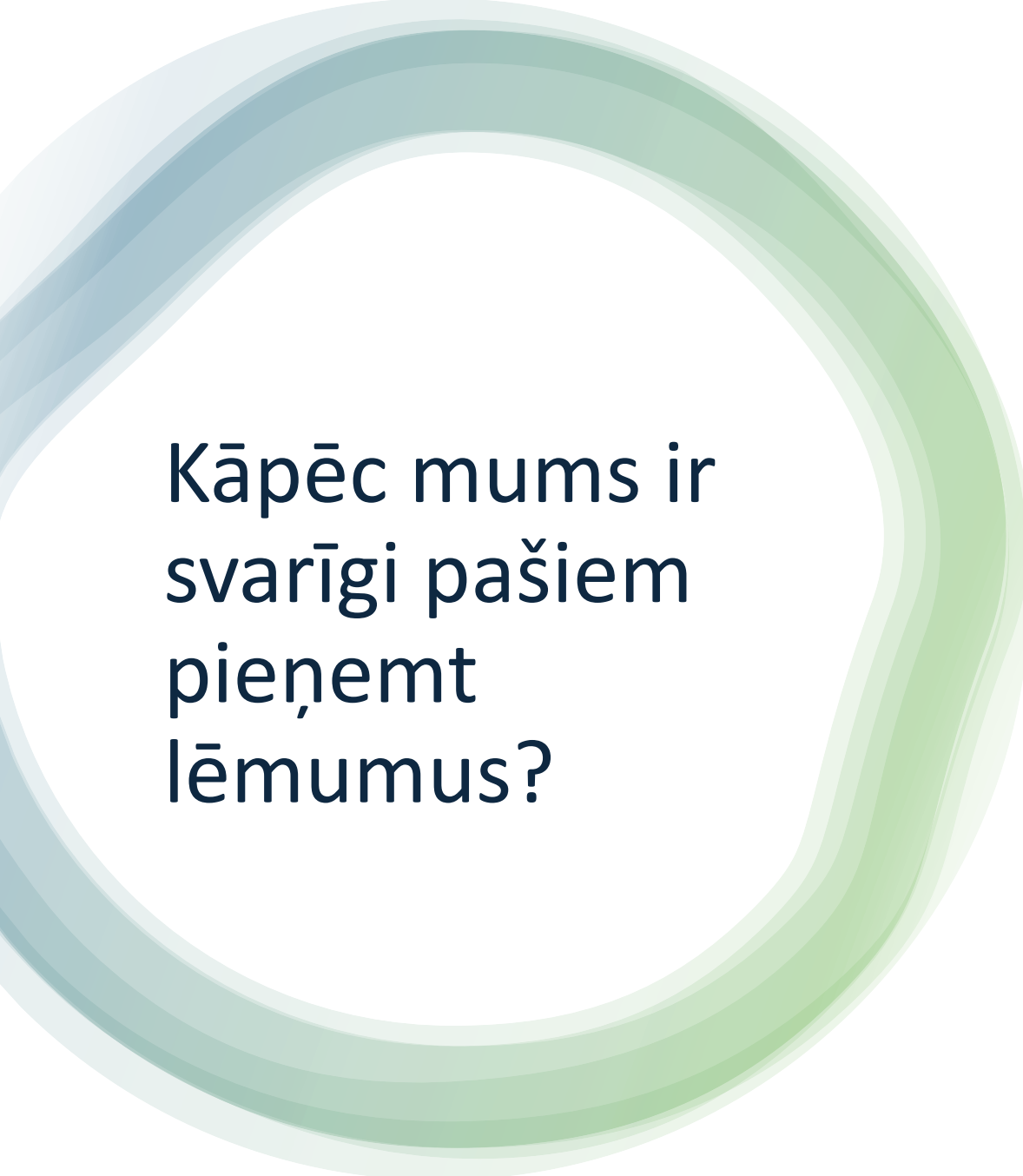

Atbalstītā lēmumu pieņemšana

ir personisks lēmumu pieņemšanas process, kurā persona ar grūtībām lēmumu pieņemšanā tiek atbalstīta, lai attīstītu savas spējas pašai pieņemt lēmumus, ciktāl tas ir iespējams.

Lēmumu pieņemšanas procesā **prioritāte tiek dota personas vēlmēm, gribai un izvēlei, nevis tam, ko citas personas (tuvinieki, aizgādņi vai speciālisti) uzskata par personas labākajām interesēm.**

! Svarīgi - personai tiek sniegta visa nepieciešamā palīdzība un informācija lēmumu pieņemšanā, bet gala lēmuma pieņēmējs vienmēr ir pati atbalstāmā persona.

Kāpēc mums ir
svarīgi pašiem
pieņemt
lēmumus?

**Pašnoteikšanās, kontrole, autonomija un
neatkarība**

Ikdienā mēs visi lūdzam padomus ģimenei, draugiem, kolēģiem, vai speciālistiem, pirms nolemjam, piemēram, mainīt darbavietu, nopirkt automašīnu, parakstīt līgumu, u.c..

Atbalstu mēs saņemam nemanāmi. Tomēr katram no mums ir cilvēki, pie kuriem vēršamies, ja nepieciešams iegūt papildu informāciju, kas mums palīdzētu pieņemt izsvērtāku lēmumu.

Lēmumu pieņemšanas veidi:

1. Persona pati pieņem lēmumus bez papildus atbalsta.
 2. Persona pieņem lēmumus ar atbalstu, ko sniedz atbalsta persona. Tas var būt atbalsts mērķu noteikšanā, informācijas apkopošanā, dažādu iespēju izpētē un izskaidrošanā, iespējamā lēmuma seku izskaidrošanā, kā arī atbalsts lēmuma īstenošanā.
 3. Personas vēlmes un gribu nosaka atbalstītāji. Lēmums ir balstīts uz personas **labāko** gribas un vēlmju izpratni jeb interpretāciju. Atbalstītāji ņem vērā un spēj izskaidrot citiem personas vēlmes un gribu.
- Jāņem vērā, ka ja atbalsts tiek sniegts personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem bez pietiekamām zināšanām par viņa vēlmēm un gribu, tad tā vairs nav atbalstītā lēmumu pieņemšana, bet gan personas pārstāvība.

Atbalsta sniedzēji

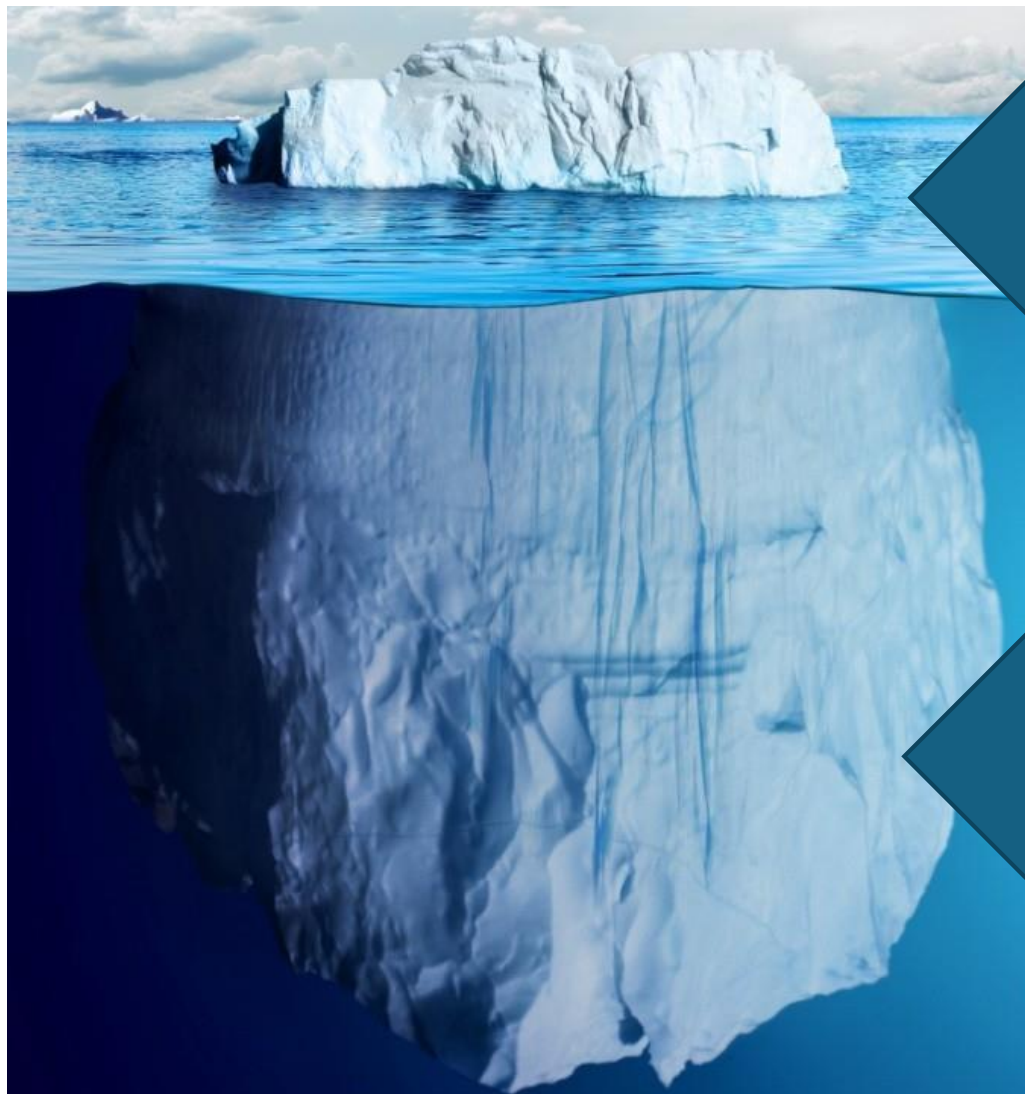
Atbalstītā lēmumu pieņemšana var būt:

- neformāla, kur atbalstu personai sniedz t.s. dabiskie atbalsta sniedzēji (piemēram, tuvinieki , draugi, kaimiņi);
- formāla, kur tiek piešķirta profesionāla atbalsta persona.

Atbalsta personas un atbalstāmās personas attiecībās ir jāpastāv uzticībai.

Atbalsta persona var rīkoties tikai saskaņā ar atbalstītās personas vēlmēm, gribu un norādījumiem. Atbalsta persona palīdz personai izprast informāciju, pieņemt lēmumus, pamatojoties uz tās vēlmēm, izskaidrot atbalstāmās personas pozīciju trešajām pusēm un komunicēt ar tām.

Aisbergs

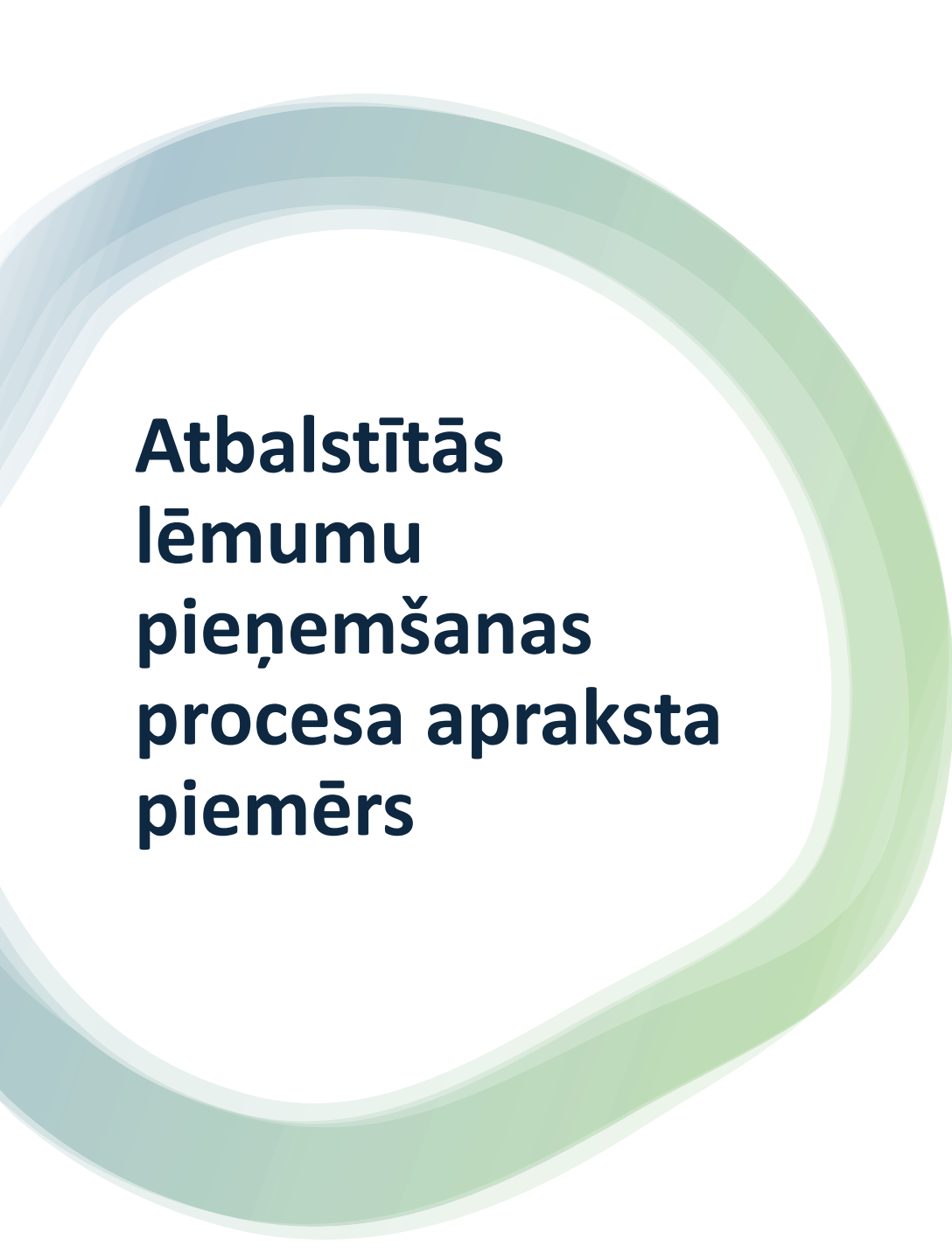
Darījums vai tiesiska rīcība

Jauna telefona iegāde

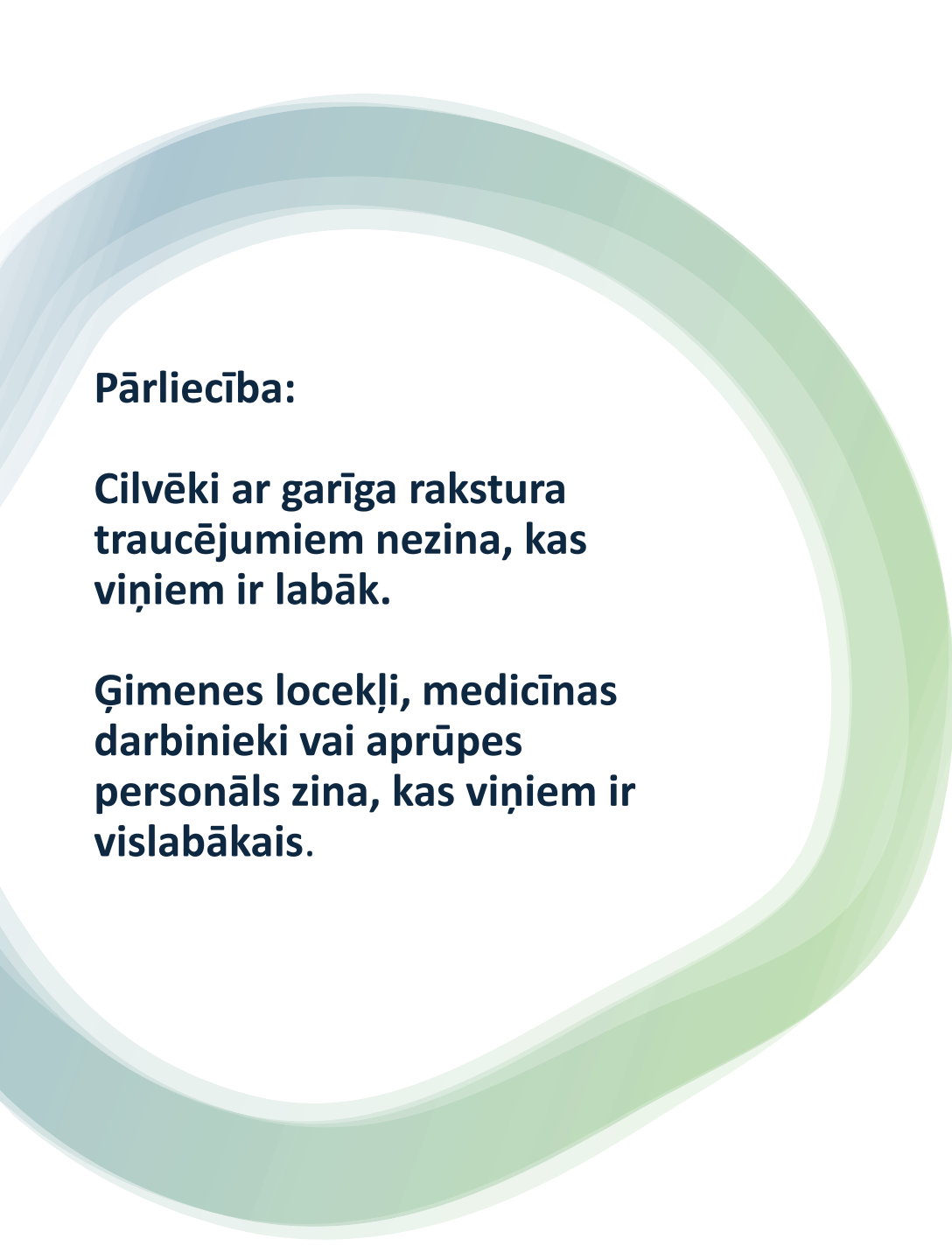
Lēmuma pieņemšanas process

Atbalstītās lēmumu pieņemšanas procesa apraksta piemērs

- **Vēlme:** Jānis atrisināt radušos problēmsituāciju saistībā ar iesaistīšanos krāpnieciskā darījumā.
- **Iespējas:** Jānis vēlas izmantot iespēju saņemt atbalsta personas palīdzību, lai dotos uz policiju un banku.
- **Lēmuma pieņemšana:** Jānis izlemj saņemt atbalsta personas palīdzību, lai drošāk justos policijā, un lai saņemtu bankas konta izrakstu bankā.
- **Īstenošana:** Jānis kopā ar atbalsta personu ierodas policijā, kur viņu nopratina par krāpniecisku darījumu internetā. Pēc tam ir nepieciešams saņemt bankas konta izrakstu, kuru būs jāiesniedz policijā. Jānis kopā ar atbalsta personu dodas uz banku, saņem bankas konta izrakstu un pēc tam to iesniedz policijā. Pēc atgriešanās mājās Jānis ar atbalsta personu pārrunā, kā viņš tika iesaistīts krāpnieciskā darījumā.
- **Komentāri:** Jānis ir satraukts, bet satraukums samazinājās tikšanās beigās.

Pārliecība:

Cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem nezina, kas viņiem ir labāk.

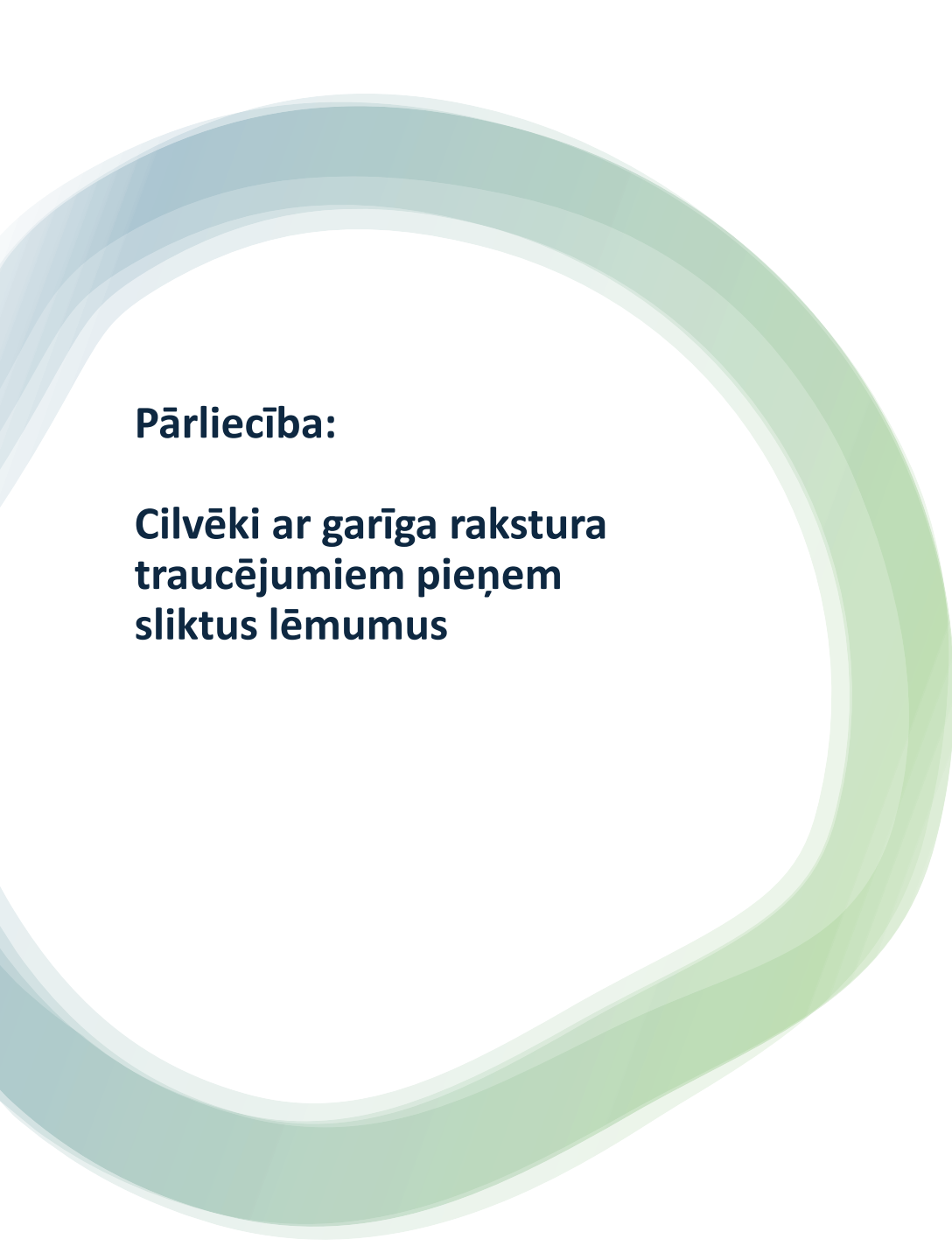
Ģimenes locekļi, medicīnas darbinieki vai aprūpes personāls zina, kas viņiem ir vislabākais.

- Mēs katrs zinām, kas mums patīk vai nepatīk un kas mums ir labs vai slikts, arī cilvēki ar GRT.
- Katram ir tiesības kļūdīties. Cilvēkiem ar GRT, *tāpat kā ikvienam no mums*, caur savu pieredzi ir jāapgūst un jāapzinās, kas darbojas vai nedarbojas viņu labā.
- Aprūpes personāls dažkārt rīkojas tā, kā, viņuprāt, ir konkrētā cilvēka interesēs, jo domā, ka zina kā ir labāk, izslēdzot personu no lēmumu pieņemšanas. Iespējams viņi neuzskata ka, cilvēks pats spēj izdarīt izvēli vai izlemt, vai arī tāpēc, ka viņi vēlas to pasargāt.
- Cilvēkiem ir vieglāk pastāstīt par savām vēlmēm vai pieņemt lēmumus, ja viņi jūtas līdzvērtīgi sarunu partneri, nevis pamācāmi, zemāki vai kontrolējami.

Pārliecība:

**Cilvēki ar garīga rakstura
traucējumiem nespēj pieņemt
lēmumus.**

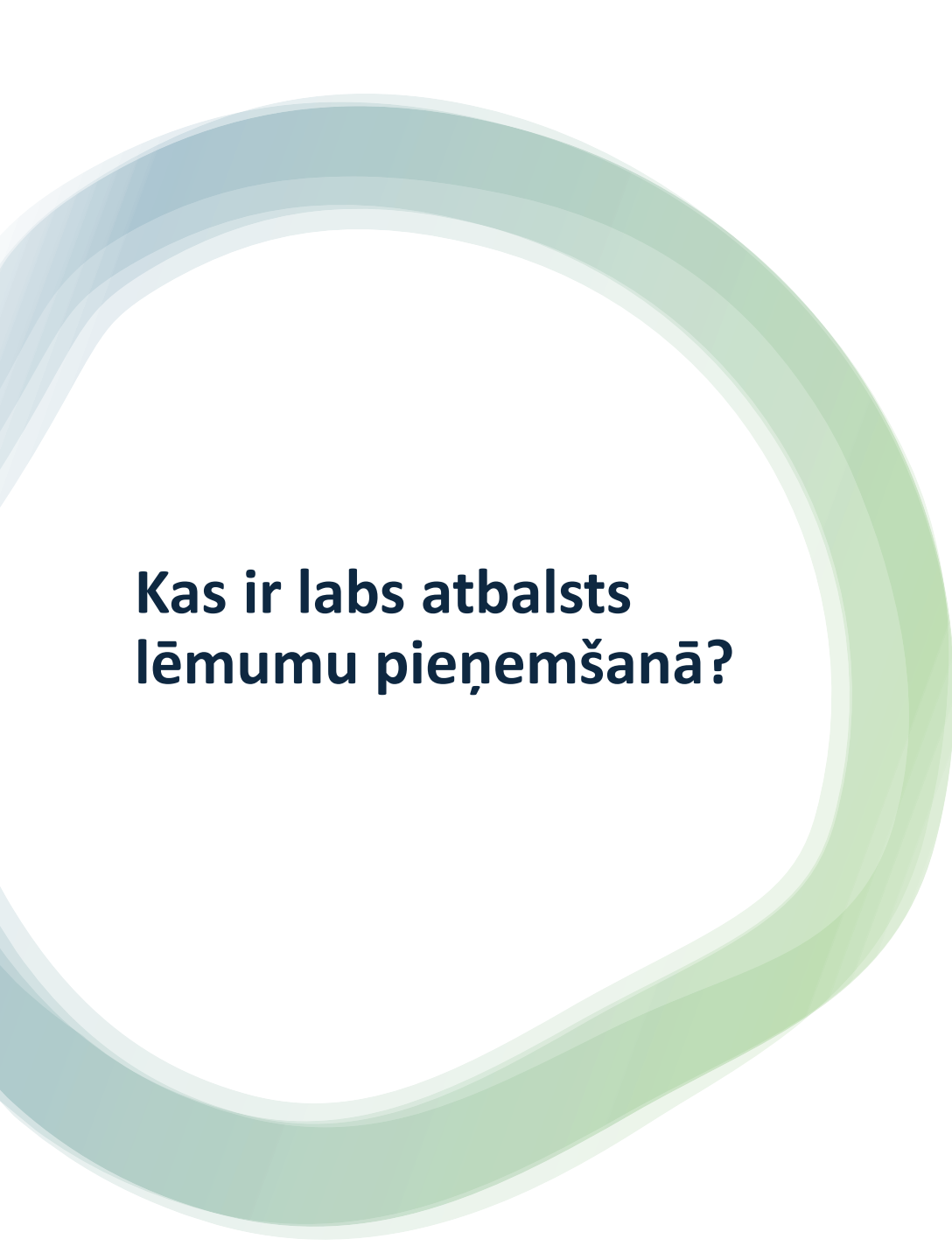
- Spēja pieņemt lēmumus par visām dzīves jomām nav tas, kas cilvēkam ir vai nav. Patiesībā, ikviena cilvēka spēja pieņemt lēmumus atšķiras dažādos dzīves posmos un ir atkarīga no lēmuma, kas jāpieņem.
- Ikvienam cilvēkam var būt brīži, kad lēmumus pieņemt ir vieglāk, un brīži, kad tas prasa papildus atbalstu. Tas, ka cilvēkiem kādā dzīves brīdī vai jautājumā var būt nepieciešams atbalsts lēmumu pieņemšanā, nenozīmē, ka viņi nespēj pieņemt lēmumus vispār.
- Nedodot iespēju cilvēkiem pieņemt lēmumus pašiem, viņi zaudē ticību savām spējām kaut ko darīt un kļūst atkarīgi no citu vēlmēm un lēmumiem.

Pārliecība:

**Cilvēki ar garīga rakstura
traucējumiem pieņem
sliktus lēmumus**

- Ikvienam no mums var būt atšķirīgs viedoklis par to, kas ir labi vai pareizi lēmumi. Tas, ka Jums liekas, ka kāds pieņem sliktus lēmumus, nevar būt par pamatu ierobežot šī cilvēka iespējas pieņemt lēmumus. Tas attiecas uz visiem cilvēkiem, neatkarīgi no tā, vai viņiem ir vai nav garīga rakstura traucējumi.
- Reizēm lēmumi, kas mums pirmajā brīdī šķiet nepareizi vai slikti, konkrētajam cilvēkam var izrādīties labi.
- Tas, ka cilvēkam ir atšķirīgi uzskati par dzīvi un realitāti vai viņš dzird balsis, nenožīmē, ka viņam būtu jālīdz pieņemt lēmumi. Pat šādās situācijās daudzi cilvēki joprojām zina, kas notiek viņu ikdienas dzīvē.
- Pat tad, ja cilvēki pieņem lēmumus, kuriem ir negatīvas sekas, viņiem joprojām ir tiesības to darīt.

Kas ir labs atbalsts lēmumu pieņemšanā?

«Labs atbalsts ir tad, kad man ļauj izvēlēties. Dažiem aprūpētājiem es esmu vienīgais klients – viņi neuzdod īstos jautājumus. Piemēram, viņi ienāk manā istabā un paziņo, ka laiks iet vannā. Viņi man nejautā, kad es vēlētos iet vannā. Man nav jāpieņem neviens lēmums. Kad es saņemu labu atbalstu un man ir jāpieņem lēmumi, tad es jūtos lieliski.»

/Džeina, Lielbritānija/

**Paldies par
uzmanību!**

**Biedrība «Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem
traucējumiem «ZELDA»**

Adrese: Kuģu iela 11-702, Rīga, LV – 1002

Tālr.: 67442828

e-pasts: zelda@zelda.org.lv

mājaslapa: <http://www.zelda.org.lv>